

PÕLLUMAJANDUSMAADE METSASTAMINE JA METSASTUMINE

H. Tullus

SUMMARY: *Natural and artificial afforestation of abandoned agricultural lands. The management of abandoned agricultural lands is an actual problem in Estonian society since 1992. Some hundred thousand hectares of farm lands will be covered step by step with shrubs and young trees. The process is still not regulated by the state. At the same time specialists of silviculture have enough practical experiences from the last half century: which tree species are suitable for afforestation and how to tend the natural regeneration of trees at previous fields. Broad-leaved tree species have many ecological advantages, but for better biodiversity of future stands also coniferous are recommended for planting. The main investment (financial support from state and from EU) during next decade must be used for tending of young stands, specially for regulating the composition of tree species and stand density of naturally regenerated previous fields.*

Key words: *afforestation, abandoned agricultural lands, broad-leaved species.*

Sissejuhatus

Eesti riigis, tema majanduses, on 90-ndatel aastatel toimunud suured ümberkorraldused. Muutunud on majandusharude vahelised proportsioonid ning ekspordi ja impordi struktuur. Seoses põllumajandusliku tootmise vähenemisega on põllumajanduslikust kasutusest välja jäänud mitusada tuhat hektarit maad. Probleem, mis sai olulisel määral tuntavaks 1992. aastast alates, ei ole seniajani leidnud tõsist käsitlust. Puuduvad riiklikud otsused nii Riigikogu kui valitsuse tasandil. Võib väita, et protsess on kulgenud täiesti juhitamatult ja seda pole püütudki juhtida. Esimeseks tõsisemaks analüüsiks võib pidada keskkonnaministeeriumi poolt 1999. aastal metsanduse riikliku arengukava raames alustatud "Väheväärtuslike põllumajandusmaade metsastamisprogrammi" koostamist, mille esimene aruanne (1999) on valminud.

Võib mõista põllumajanduse juhtfiguuride ja maarahvaga seotud poliitiliste parteide ettevaatlikkust ja tagasihoidlikkust probleemi käsitlemisel. Ei ole kerge öelda rahvale, et nii mitmekümnele protsendile heina- ja põllumaale tuleb leida uus kasutusviis. Eriti ebapopulaarne on rääkida põllumaade metsamaaks muutumisest, on ju kogu põlluharimise ajalugu eelkõige metsa ja võsaga võitlemise ajalugu, et põldu juurde saada. Mõista võib ka Riigi Metsaameti seisukohta, et nemad tegelevad ainult metsadega, mis juba olemas on. Seega oleme juba seitse aastat käitunud jaanalinnu kombel, looduses toimub aga kõik oma rada ja tulemust võime Eestimaal ringi liikudes näha. Toimub intensiivne põllumajanduslike maade võsastumine ja nendest võsadest esimese põlvkonna metsade kujunemine. Loodus tühja kohta ei salli, kuid paraku jääb looduse poolt pakutav kaugele maha sellest, mis me oma teadmiste abil looduse suunamisel võiksime saavutada. Jutud – haritavate põldude musta kesana hoidmisest; selliste rohumaa koosluste kujundamisest, kus puud ja põõsad kasvama ei suuda hakata; eurotoetuste ja tollide abil meie põllumajanduse endise tootmismahu taastamisest või vastupidise variandina eurotoetuste abil uute metsade rajamisest, ja muudest imerohtudest – ei paista eriti aita-vat. Kui aga jäämegi ainult rääkima ja unistama, siis oleme 40–50 aasta pärast samasuguses olukorras nagu praegu oma vanaisa põllumaa metsamaana tagasisaanud talumees. Pärast sõda looduslikult tekkinud metsad on väheväärtuslikud, sest enamik metsakasvatustöödest, eriti hooldusraietest, on jäänud tegemata.

Käesoleva kirjutise autor ei võta endale õigust otsustada, millised peaksid olema maa-kasutusviiside proportsioonid Eestis. Küll aga tahaks analüüsida ja võrrelda sarnaseid protsesse maailmas ning esitada mõned üldistavad nõuanded. Kui meie ühiskond teeb otsuse suu-rendada metsamaa pindala, siis peavad metsamehed nõu ja jõuga aitama. Metsakasvataval tuleb anda nõu, kuidas endistele põllumaadele teadlikult metsa kasvama panna, see on, kuidas läbi viia kasutusest väljajäävate põllumajanduslike maade **metsastamine**. Kui inimene sellesse protsessi ei sekku, toimub nende maade looduslik **metsastumine** ja meile jääb ainult

võimalus protsessi suunata nii, et saaksime võrreldes looduse poolt pakutavaga inimese jaoks rohkem väärtustatud, rohkem hüvesid andva metsa.

Maakasutus Eestis

Kuigi Eesti territoorium on olnud juba pikka aega korrektselt kaardistatud ja statistiline aruandlus maakasutusviiside kohta toimunud, on täpsete ja usaldatavate andmete leidmine käesoleval kümnendil toimunud muutuste kohta siiski küllalt raske. Lähtudes erinevatest kirjeldavatest allikatest ja spetsialistide suulistest ettekannetest mitmel seminaridel, võib teha järgmise üldistuse. Nõukogude aja lõpus, 90-ndate alguses oli Eestis põllumajanduslikult kasutatavat maad 1,35 mln. ha, haritavat põllumaad oli 1,1 mln. ha. Nimetatud kahe arvu vahele jäävad looduslikud heinamaad, millest osa on jõudnud praeguseks ametlikult metsamaa hulka ja osa jõuab metsa hulka jätkuva maareformi käigus pärast maade ülemõõtmist. Metsamaad oli Eestis 1998. aastal maabilansi andmetel 2 015 500 ha, millest korraldatud metsamaa moodustab 1 942 500 ha (Mets '98, 1998). Arvatakse, et tegelikult on praeguseks metsa juba ligi 2,1 mln. ha. Võib väita, et enamik looduslikest rohumaadest on juba muutunud või muutumas metsaks, kuigi osa sellistest aladest on metsa jaoks väheviljakad ja omavad veel pikka aega pigem põõsastiku kui metsa ilmet. Mis on saanud 1,1 miljonist hektarist haritavast maast? Väidetakse, et sööti on jäänud 200 000–250 000 ha, samas põllumajanduslike toetuste saamiseks on viimastel aastatel esitatud andmed 600 000–700 000 ha haritava maa kohta. Nii saame arvutustes maksimaalseks põllumajanduslikust kasutusest välja jäänud maade pindalaks 1,35–0,6=0,75 mln. ha. Minimaalseks põllumajandusele mittevajalikuks maa suuruseks võib võtta mitmete spetsialistide poolt välja pakutava 100 000–150 000 ha harimisel olnud maid, mille viljakuse hinne on põllumaa jaoks väga madal ja vastavalt väetistarve kõrge ning seega on majanduslikult otstarbekam leida neile aladele mõni muu maakasutusviis. Raske öelda, millised on tõesed arvud, autor loodab, et ei eksi põhimõtteliselt, kui võtab käesolevas artiklis analüüsi aluseks arvuks 300 000 ha põllumajanduslikke maid, mis pole viimased 5 aastat kasutust leidnud. Olgu siinjuures öeldud, et kui haritavat põllumaad on suhteliselt lihtne mõõta ja ka defineerida, siis arusaamad sellest, mis on mets, on erinevates riikides, geograafilistes piirkondades ja ajalooajaperioodidel küllaltki erinevad. Näiteks: kus on Eestis piir metsa ja võsa (lootalade kadastikud, jõeluhude pajuistikud, puisniidud) vahel, metsa ja soo vahel, metsa ja pargi vahel, kuhu kuuluvad teedeäärsed ja põldude vahelised puudega siilud, kas defineerida metsa kui ökosüsteemi või tekib mets alles pärast maakorraldaja otsust ning katastrisse jõudmist? Nii ongi kirjanduses leiduvad andmed eri aegade ja piirkondade metsade pindala kohta väga raskelt võrreldavad. Ka viimase aja metsanduslikus kirjanduses üldlevinud andmed Eesti metsade pindala muutumise kohta (tabel 1) on saadud erineva meetodika alusel, kuid tendents on selge ja võime väita, et viimase poolsajandiga on Eestis metsade pindala ligi kahekordistunud ja metsade puidutagavara isegi kolmekordistunud.

Tabel 1. Eesti metsade kogupindala ja tagavara
Table 1. Total area and growing stock of forests in Estonia

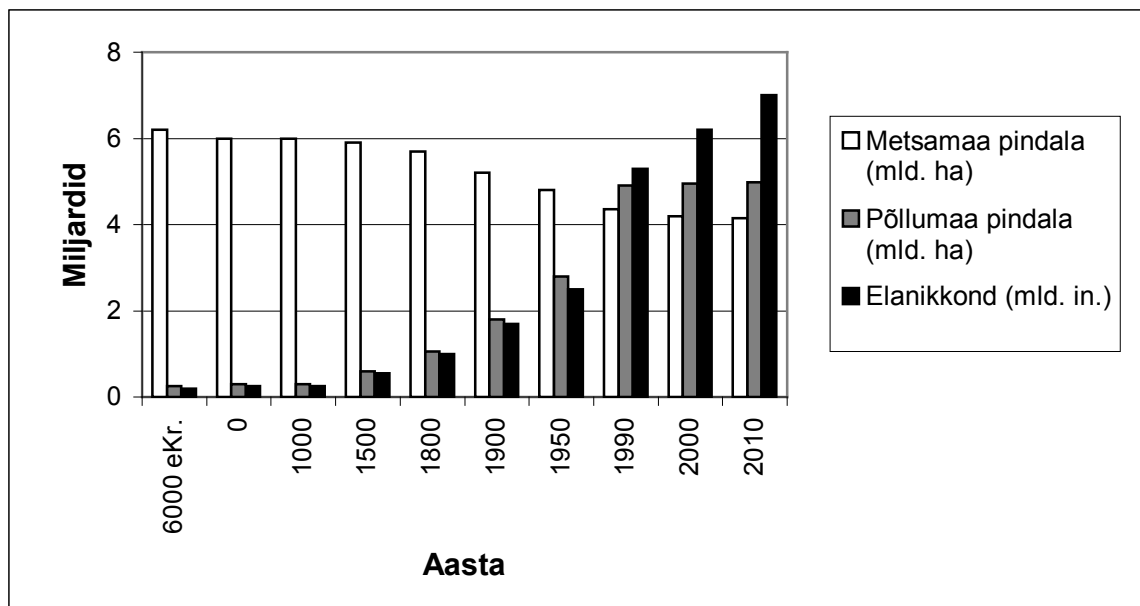
Aasta / Year	1940	1958	1975	1983	1988	1991	1993	1998
Metsade pindala (tuh. ha) Total area and growing stock of forests in Estonia	853	1312	1656	1812	1816	1915	1920	2015
Tagavara (mln. m ³) Volume (million m ³)	108	135	196	237	260	270	275	330

Põllumaa ja metsamaa vahetõrge Euroopas ja maailmas

Kas metsasuse suurenemine Eestis viimasel poolsajandil ja käesoleval kümnendil alanud uus metsastumise protsess on erandlik võrreldes Euroopas ning maailmas toimunuga ja endistes sotsialismimaades praegu toimuvaga? Kas muutuste suund on paratamatu või tuleneb riigijuhtide otsustest ja otsustamata jätmistest?

FAO andmetel oli 1995. aastal maailmas 3,45 miljardit hektarit metsa, see on 0,6 ha elaniku kohta, 1960. aastal oli metsa maakera ühe elaniku kohta kaks korda rohkem – 1,2 hektarit, aastaks 2025 prognoositakse selle arvu vähenemist 0,4 hektarini. Samas on puidu kasutus maailmas (tööstuslik ja kütteks kokku) elaniku kohta jäänud viimase 30 aasta jooksul

samale mahule – 0,6–0,7 m³/a. Seega elanike arvu kiire kasvu taustal toimub metsade pindala pidev vähenemine, põllumaa pindala on aga saavutanud oma lae ja FAO prognooside järgi see lähemal kümnendil ei suurene.

Joonis 1. Erinevate maakasutusviiside dünaamika maailmas (Gardner-Outlaw, Engelman, 1999)
 Figure 1. Historical and projected changes in land use and population

Joonisel esitatud arvud kirjeldavad kogu maailma, kuid erinevates geograafilistes piirkondades ja erineva arengutasemega riikides on olukord kardinaalselt erinev. Maakera metsade vähenemine toimub peamiselt vihmametsade likvideerimise (põlluks tegemise ja edasi kõrbestumise) arvel. Kõigis Euroopa riikides on aga alates 50-ndatest aastatest metsade pindala suurenenud, sama tendents iseloomustab Kagu-Aasia rikkaid riike nagu Jaapan või Lõuna-Korea. Kõik tähtsad riikidevahelised otsused metsade säästlikust majandamisest ja looduslikust mitmekesisusest on alates 1992. aasta Rio de Janeiro üle 170 riigijuhhi kohtumisest lähtunud eelkõige murest vihmametsade kadumise üle. Maailma mastaabis on aga enamik probleeme jäänud samaks, mis oli enne Rio de Janeiro kohtumist. Vihmametsade pindala väheneb, Euroopa ja Põhja-Ameerika metsade pindala ning metsade tagavara kasvab. Nii mõneski kõrge elatustasemega riigis muutub järjest suuremaks probleemiks metsaressursi kuhjumine ja metsade vananemine.

Mitme maakasutust, metsapoliitikat ja energiametsade rajamist käsitletud rahvusvahelise konverentsi ettekannete põhjal võib väita, et Eesti maakasutuses toimuvad protsessid on tüüpilised enamikele endistele sotsialismimaadele ja liiduvabariikidele. Seega nähtused, mis ilmnevad plaanimajanduselt turumajandusele üleminekul, on ühelt poolt paratamatud ja me ei peaks oma riigi poliitikuid süüdistama. Teisalt ei ole aga ükski inimühiskonnas toimuv protsess absoluutselt paratamatu ja ei ole õigustust jääda lihtsalt pealtvaatajaks. Inimese ja inimühiskonna üheks peamiseks tunnuseks on ju võime teadlikult kujundada meid ümbritsevat keskkonda.

Kui otsustada metsa kasuks, siis milliseid puuliike ja milliseid puistuid põllumaal kasvatada

Enamik põllumaadele kasvama pandud metsadest on rajatud okaspuukultuuridena. Nii, nagu raiesmikele uut metsapõlve kasvama pannes, peeti ka väheväärtuslike põllumaade kultiveerimisel aastakümneid majanduslikult õigeks okaspuude kasvatamist. Viimasel aastakümnel on enamikus meile looduslikult lähedastes riikides hakatud väärtustama segametsi ja lehtpuumetsi, seda nii ökoloogilistel kui ka majanduslikel põhjustel. Kuna lehtpuud on metsa tekkimisel pioneerpuuliigiks enamikul kasvukohtadel, siis tuleb looduslikult metsastunud aladel metsa kasvu suunamisel lähtuda eelkõige metsakasvatustarkustest lehtpuupuistute majandamise kohta.

Lehtpuupuistute kasvu suunamisel on võimalik rakendada mitmeid metsakasvatustlike võtteid nagu noorendike hooldamine, harvendusraied ja kasvavate puude laasimine. Otsuse vastuvõtmisel tuleb arvestada puistu tekkeviisi ja kasvavate puude sobivust antud kasvukohale ning nende prognoositavat majanduslikku ja ökoloogilist väärtust tulevikus. Otsustada tuleb, kas soovime lühikese raieringiga maksimaalset puidumassi toodangut või jämedaid kõrgekvaliteedilisi sortimente. Eesmärgiks võib olla lehtpuunoorendike kujundamine okaspuupuistuteks või kõvalehtpuupuistuteks.

Lehtpuumetsade liigilise koosseisu kujundamisel tuleks arvestada, et lisaks arukasele võimaldavad meie looduslikud tingimused praegusest tunduvalt rohkem kasvatada sangleppa ja saart ning tamme. Jalakat, künnapuud, pärna, vahtrat ja mõnda teistki kodumaist puumõõtudesse jõudvat liiki kohtame peamiselt looduslikes puistutes ja nende kasvatamise kogemused kultuuridena meil praktiliselt puuduvad. Muutunud on mitme lehtpuuliigi majanduslik roll seoses puidule uute kasutusvõimaluste leidmisega või vahepeal ununenud kasutusviiside populariseerimisega. Näiteks haab on muutunud väärtuslikuks paberipuuks. Pihlakat on põhjamaades hakatud kasutama ja selleks ka kasvatama kui ruumide siseviimistluse ja mitmesuguste esemete valmistamise materjali. Võib prognoosida halli lepa jõudmist energiametsa puuliikide ja tselluloosi valmistamise tehnoloogia arenedes ka paberipuu liikide hulka.

Võib eristada järgmisi põllumaade metsastamisel ja metsastumisel tekkivaid tüüpolukordi ja neile vastavaid soovitusi.

I. Inimese poolt valdavalt istutamise teel rajatud lehtpuuistandused. Sellisel juhul on kasutatud kõrge hinnaga istutusmaterjali ja hõredat istutustihedust, puuliikidest eelkõige arukase, aga ka hübriidhaava kultuurid, katsetada võiks sanglepaga. Eesmärgiks on kasvatada iga puu esimese harvendusraieni (vähemalt paberipuu mõõtmetereni) ja küpses eas saada kvaliteetsed jämedad tüved. Hübriidhaava istandused koristatakse mahulise küpsuse faasis. Kui eesmärgiks on oksavaba puidu saamine, siis tuleb hõredaid istandusi kindlasti laasida vähemalt esimese palgi ulatuses. Mõeldav on eriti väärtuslike lehtpuuistanduste tarastamine. Lehtpuuistandusi on Eestis väga vähe ja tõenäoselt jääb nende osakaal ka tulevikus väikeseks, metsapuude istandustena kasvatamine (plantatsiooniline metsandus) on reaalsem lõunapoolsemates riikides.

II. Energiavõsad. Skandinaavias, eriti Rootsis populariseeritavaid pajuistandusi ei saa pidada meie majanduslikus olukorras (saatemaksud fossiilsetele kütustele on väga madalad) ökonoomiliselt ja ökoloogiliselt (väetamise ja pestitsiidide vajadus) lähemal aastakümnel perspektiivikaks. Lahendus tuleb leida halli lepa võsade (erametsadest üle 10 protsendi) kasutuselevõtuks energiavõsana. Soovitav raiering hallile lepale spetsiaalsete koristuskombainidega hakkpuidu valmistamisel on 6–8 aastat, traditsioonilist raietehnikat kasutades 15–25 aastat (Tullus jt., 1998).

III. Looduslikult tekkinud lehtpuupuistud. Üle poole Eestimaa metsadest on tekkinud looduslikult. Viimase poolsajandi jooksul on Eesti metsade pindala põllumajanduslike maade arvel ligikaudu kahekordistunud. Juurde tekkinud esimese põlvkonna puistutest on 9/10 loodusliku päritoluga. Erametsadest moodustavad sellised metsad enamuse. Kuna 90-ndate aastate algul alanud põllumaade kasutusest väljajäämine ja nende alade metsaga katmine pole seni leidnud ühiskonna poolt reguleerimist, siis on hüppeliselt tekkimas uus põlvkond looduslikke, valdavalt lehtpuumetsi. Seega: põllumaade metsastamisega on oluliselt hilinetud ja reaalsust arvestades peaks meie metsapoliitika ja vastavalt metsakasvatustlike tegevus lähemal kümnendil olema suunatud eelkõige looduslikult tekkinud noorendike väärtuslikumaks metsaks kujundamisele.

A. Lehtpuunoorendike hooldamine eesmärgiga kasvatada kvaliteetne lehtpuumets. Kasvama hakanud majanduslikku väärtust omavatest lehtpuudest on peamiseks kask, vähesel määral kohtame sangleppa ja haaba, teisi hinnatavaid lehtpuuliike kohtab väga vähe. Tihedate kasevõsade harvendamist võib alustada, kui puud on paar meetrit kõrged, välja tuleb raiuda hallid lepad ja pajud. Rikkalik looduslik kaseuuenus annab võimaluse välja selekteerida parimate tüveomadustega puud ja kujundada kaasikud, kus esimestel aastakümnetel on võrad poole tüve pikkused ning tüvede diameetri juurdekasv intensiivne. Ebahühtlaselt või liiga hõredalt uuenenud aladel tuleks puid juurde istutada ja tagada puistu ühtlane tihedus. Tekkinud puistute täiendamist tuleb soovitada järgneval 5–10 aastal, hiljem see meetod ei aita, sest üldjuhul ei ole võimalik kujundada puude suure vanuselise varieeruvusega või mitmerindelisi lehtpuupuistuid.

B. Lehtpuunoorendike hooldamine eesmärgiga kasvatada kvaliteetne segamets. Hõredatest looduslikest lehtpuunoorendikest või ka tihedate noorendike tugeval harvendamisel on viljakatel kasvukohtadel võimalik kuuski juurde istutades kujundada mitmerindeline kase-kuuse segamets. Ridadena või grupiti istutades ka kase-tamme või kase-saare puistud, kus järgmistel hooldusraietel saame tammele või saarele kasvuruumi juurde andes kujundada kõvalehtpuupuistud.

C. Lehtpuunoorendike ümberkujundamine eesmärgiga kasvatada kvaliteetne kuusik, tammik või mõne muu puuliigi puistu. Väheväärtuslike lehtpuuvõsade ümberkujundamisel tuleks kasutada koridorkultuuride meetodit. Eesti metsanduse praktikas on sellealane positiivne kogemus 50-ndatest aastatest. Vastavalt dots. E.Laasi (1999) soovitudele peaks koridori laius olema umbes pool võsa kõrgusest ja istutatavate ridade vahekaugus 3–5 meetrit. Kuuski tuleb istutada 1000–2000 istikut hektari kohta, saart või tamme 1000 taime hektarile.

IV. Okaspuukultuuride rajamine põllumaadele. Lähtudes Eesti metsaressursside hetkeseisust on meil lehtpuumetsi piisavalt. Männikud ja kuusikud moodustavad küll pindalast ja tagavarast 60–65%, kuid näiteks vastavalt Eesti metsapoliitikas esitatud raiete maksimaalsele mahule (7,8 mln. m³) moodustavad lehtpuud üle poole (52%). Et põllumaade metsastumisprotsessi pole sekkunud, siis suureneb lehtpuupuistute osakaal meie metsades paratamatult veelgi. Seega teadliku metsakasvatuse eesmärgiks ei tohiks olla lihtsalt lehtpuumetsade pindala suurendamine. Tuleb leida võimalusi lehtpuupuidu vääristamiseks (metsakasvatustlike võtete ja puidutöötlemise tehnoloogiate abil) ja mitte kõrvale jätta võimalust rajada põllumaale ka okaspuukultuure.

On üldtuntud tõde, et lehtpuud sobivad pioneerliikidena pärast metsa lageraiet ja põllumaade ning ammendatud karjääride metsastamisel looduslähedaste metsaökosüsteemide koosseisu paremini kui okaspuud. Samas on meil küllaldaselt näiteid küpsesse ikka jõudnud ja seejuures kvaliteetsetest männikutest ja ka kuusikutest, mis on kasvama pandud põllumaale. Et parandada põllumaadel kasvavate männikute laasumist, tuleks neid kasvatada suhteliselt tihedatena või teha kunstlikku laasimist. Puhtkuusikutes tuleb harvendusraietega olla ettevaatlik ja võimaluse korral neid vältida, et mitte suurendada põllumaakuusikute juurepessu nakatumise riski.

Eesti metsakasvatustlik teadus ja praktika on üldjuhul nii okaspuude kui ka lehtpuude puhul pidanud õigemaks kasvatada metsa suhteliselt tihedana. Sellised arusaamad on tihti tekitanud nõutust meist põhja- või läänepoolsemate riikide metsaspetsialistide hulgas. Lehtpuumetsade harvendamisjärgne täius võiks olla kuni 0,6. Lehtpuude hõredalt kasvatamisel tekkivad paksud aastarõngad ei vähenda puidu kvaliteeti, seda eriti vineeripakkude puhul. Erinevalt okaspuude puidust, mille korral paksud aastarõngad tähendavad puidu tehniliste omadust langust, ei vähene laiade aastarõngaste korral lehtpuude puidu vastavad näitajad.

Noorendike hõredaks raiumisele võib suure tõenäosusega järgneda ulukikahjustus, sama oht kehtib ka esimese harvendusraie kohta. Metsakultuuride ja teiste üksikute puistute või suuremate metsaalade tarastamine ei ole majanduslikult reaalne ja ilmselt on tarad ka maastiku elemendina sobimatud.

Odavaim ja kindlaim viis oksavaba puidu kasvatamiseks on tihedas metsas toimuv looduslik laasumine. Põhjamaades on puude kunstliku laasimise uurimisel praktilistel katsetel pikk ajalugu, kuid suuremahulist rakendust pole see leidnud. Üldtendentsina võib Euroopa metsanduses märgata, et mida lõuna poole ja mida kõveramad ja lühemad tüved ning hõredamad metsad (põllumajandusmetsad), seda rohkem on puude kunstlik laasimine kasutust leidnud. Põhjamaades tehtud katsed, jätta kasel elusate okste laasimisel 10 cm pikkused tüükad ja need hiljem kõrvaldada, on suhteliselt värsked ja puudub pikaajaline vaatlus sellise meetodi tegelike mõjude kohta.

Üldistusena võib öelda, et metsakasvatustlikud teadmised endistel põllumaadel väärtuslike puistute kasvatamise kohta on meil olemas. Riik peab leidma vahendid nende teadmiste jõudmiseks metsaomanikuni ja stiimulid vastavate teadmiste rakendamiseks.

Mis maksab metsa rajamine ja millist tulu võib puidust loota

Enne kui maaomanik teeb otsuse edasise maakasvatuse kohta, tuleb teha majanduslik analüüs. EPMÜ metsakorralduse instituudi andmetel (Väheväärtuslike..., 1999) jagunevad kulutused põllumaale lehtpuumetsa rajamisel, kui teha kõik kvaliteetse tulemuse saamiseks vajalikud tööd (maksimumvariant) järgmiselt: maapinna ettevalmistamine 5%, taimed 23%,

istutustööd 14%, hooldamine 6%, väetamine 9%, kultuuri kaitse 29%, transport 4%, muud kulud 10%. Sellise maksimumkulutuse mahuks on 13 000–14 000 krooni hektari kohta. Kui võtta miinimumvariant (kulutuste loetelu neli esimest artiklit), siis tuleb uude metsapõlve investeerida poole vähem, see on 6000–7000 krooni hektari kohta. Kui metsastada on vaja 300 000 hektarit, siis tähendab see 3 miljardit krooni.

Kui võrrelda eelmise variandi (metsakultuur istutatakse inimese poolt) ja looduslikult uuenenud alade väärtuslikuks puistuks kasvatamise tasuvust, siis viimane on rentaablim. Kuigi loodusliku uuenduse liigiline koosseis ei pruugi maaomanikule meeldida, tähendab see siiski kokkuvõtte maapinna ettevalmistamise, taimede ostmise ja istutamise osas, mõnevõrra rohkem kulub noorendiku hooldusele (liigilise koosseisu ja tiheduse reguleerimine).

Raske on anda soovitusi, millist puuliiki valida, lõppraie tuleb ju alles 50–100 aasta pärast. 90-ndate aastate lõpus kehtisid järgmised lehtpuupuidu vahelao (koht raietööde lähedal, kust saab ülestöötatud materjalid veoautole laadida) keskmised hinnad: kasepaberipuu 350–400 krooni, haavapaberipuu 250 krooni, kase- ja saarepalk 600 krooni, haava-, sanglepa-, ja hall-lepapalk 300 krooni tihumeeter. Hindade võrdlusest võib järeldada, et tasub kasvatada jämedaid, kvaliteetseid tüvesid. Küttepuidu ülestöötamise kulud on tänapäeval enamasti võrdsed või isegi suuremad kui müügist saadav laekumine. Võib-olla on aastakümnete pärast puuditöötlemise tehnoloogia niivõrd arenenud, et ka peentest tüvedest saadakse kõrge turuväärtusega toodangut ja kui fossiilsete kütuste hinnad viiakse saastemaksudega kõrgeks ning seetõttu saab ka küttepuidu hinda tõsta, siis on oluline kasvatada metsas lihtsalt võimalikult palju puidu biomassi. Kui aga säilivad praegused sortimentide hindade vahelised proportsioonid, siis tasub kindlasti investeerida metsakasvatustöösse ja seda eriti endistele põllumaadele tekkinud esimese põlvkonna puistute väärtuse tõstmiseks. Kirjutise autor usub viimati mainitud arenguvarianti.

Kas metsatalu või põllutalu

Milline on eesti talu tulevikuperspektiiv, kas metsatalu või põllutalu? Sellist küsimust esitatakse tihti kui meie maaelu arengu vastuolude peegeldust. Võib-olla on õigem siinkohal näha tasakaalustatud arengut. Nii põllu harimine kui ka metsa kasvatamine tähendab ühiskonnale tooraine kasvatamist ning elukeskkonna hoidmist ja kujundamist. Talunik, kes omab nii metsa kui põldu, saab paremini planeerida oma töid, ta on vähem mõjutatud turukonjunktuuri muutustest ning on omanikuna loodusega suhtlemise võimaluste poolest rikkam.

Kokkuvõte

Teatud osa põllumaade looduslik metsastumine või inimese poolt teadlik metsakultuuride rajamine on Eesti ühiskonna arengu ja maakasutuse paratamatu etapp, kuid me oleme seda protsessi väga vähe suunanud. Metsa alla viimiseks pole välja valitud põllumajanduslikuks tootmiseks sobimatuid alasid, vähe on kvaliteetsest istutusmaterjalist rajatud kultuure ja tekkinud võsapid ei hooldata sihipäraselt. Samas on meil olemas praktilised kogemused ja teadmised, kuidas mahajäetud põllumaadel väärtuslikku metsa kasvatada. On alustatud ka esimeste programmiliste uuringutega, et valitsusel oleks kasutada tõepärased andmed protsessi suunavate otsuste tegemiseks ja rahvusvahelistest finantseerimisfondidest toetuste leidmiseks.

Kirjandus

- Aastaraamat Mets '98. Koostanud ja toimetanud H. Hepner. – Tallinn, 1998. – 169 lk.
- Gardner-Outlaw, T., Engelman, R. Forest Futures. Population, consumption and wood resources. – Population Action International: Washington, 1999. – 68 p.
- Laas, E., Nurk, T. Metsauendamise. – Tartu, 1999. – 66 lk.
- Tullus, H., Uri, V., Lõhmus, K., Mander, Ü., Keedus, K. Halli lepa majandamine ja ökoloogia. – Tartu, 1998. – 36 lk.
- Väheväärtuslike põllumajandusmaade metsastamisprogramm. Koostanud E. Kull. – EV Keskkonnaministeerium, Tallinn, 1999. Käsikiri EPMÜ metsandusteaduskonnas. – 33 lk.